

Омельковець Р.С., Поліщук І.Ю.

МОТИВАЦІЯ ЗАХІДНОПОЛІСЬКИХ НАЗВ ГОРОДНІХ РОСЛИН

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Воли
13, 43025*

Дослідження лексичного складу говорів становить особливий інтерес, оскільки діалектна лексика залишається цінним джерелом інформації про мовлення діалектоносіїв, а системне її вивчення передбачає докладну увагу до всіх тематичних груп лексики (ТГЛ) та взаємозв'язків між ними.

Сьогодні багато ТГЛ українських говорів або зовсім не вивчено, або інформація про них фрагментарна. Недостатньо дослідженими є і західнополіські говірки, зокрема сільськогосподарська лексика, що є одним із найдавніших шарів лексичного складу української мови, оскільки городництво в усі часи відіграло важливу роль у житті українців. Лексику традиційного сільськогосподарського виробництва уже вивчали дослідники діалектної мови різних регіонів [1, 2, 3, 4], але західнополіські говірки ще не були предметом такого окремого дослідження, а отже, відсутній і системний опис цієї ТГЛ, що зумовлює актуальність нашої роботи. Тому ми поставили за мету з'ясування закономірностей виникнення похідних назв городніх рослин у західнополіські говірках, які зберігають мотиваційні зв'язки з вихідними номінативними одиницями, відповідно – з іншими ТГЛ.

Завданням дослідження є встановлення складу флорономенів, визначення способів номінації, виявлення типів мотиваційних моделей.

Джерельною базою роботи стали власні польові записи, здійснені за самостійно укладеним питальником.

Назви городніх рослин у західнополіських говірках утворюють розгалужену щодо структури тематичну групу лексики, оскільки найменування рослин відбивають різне бачення реалії діалектоносіями. Назви підкреслюють,

насамперед, зовнішні ознаки (будову стебла та листя, особливості плодів, колір, форму та розмір квітки чи колосу), рідше – час цвітіння та зростання, а також місце зростання. Інколи постання нових назв зумовлено характерними властивостями листя та цвіту рослин.

Частина найменувань відбиває зв'язки не з однією мотиваційною ознакою, а є полімотивованою. Також відзначено домінування одних мотиваційних ознак у певних групах і відсутність реалізації цих мотиваційних ознак в інших групах (напр., у назвах сортів культивованих рослин мотиваційна ознака “розмір – величина плоду” є однією з домінантних, водночас ця мотиваційна ознака відсутня серед назв рослин). Згрупувавши всі ці мотиви, виявляємо основні мотиваційні ознаки. Серед них:

- 1) форма квітки, плодоносної частини рослини чи плоду, напр.: *тар'ёлка, решето, кошик*;
- 2) колір, напр.: *салата, іскорка*;
- 3) час (цвітіння, зростання), напр.: *петрівс'ка ред'ка, озіма пшениц'а*;
- 4) властивості рослини, напр.: *зал'ізний часник, пахучий мак*;
- 5) подібність до іншої рослини, напр.: *петрушка - селера, діка морква*;
- 6) зовнішній вигляд рослини, напр.: *кушчовий (кустоватий) гурок, плесковатий гарбуз*^c;
- 7) використання та призначення, напр.: *боршчовий бур'ак, кормовий бур'ак*;
- 8) спосіб росту рослини, напр.: *тична фасол'а, вусата пшениц'а*;
- 9) місце зростання рослини, напр.: *горох п'ан'с'кий* (той, що росте на городі в господаря).

Основною ознакою, за якою утворено похідні флорономени, є мотиваційна ознака “форма” (плоду, суцвіття, пагона, насінневої коробочки тощо), напр.: *печатний гарбуз, хворост'анка*.

Типовою ситуацією є наявність однієї мотиваційної ознаки, хоча окремі флорономени демонструють наявність двох ознак (“форма” + “розмір”, напр.: *кінс'кий зуб, волоче серце*), що свідчить про динамізм мотиваційних зв'язків, можливість різнопланових оцінок іменованих (чи зіставляваних) десигнатів.

Незначна кількість мотивованих найменувань є такими, які дозволяють потрактувати їх по-різному, напр., *сón'ax* (в основі мотивації – особливості будови квітки та властивість росту). Полімотивованими найчастіше є двокомпонентні номінативні одиниці, напр.: *жид'івс'киї баклажан* (помідор), *латковатиї кавун* (гарбуз).

Серед флорономенів цієї групи найпоширенішим способом номінації є словосполучення (атрибутивні) з домінуванням прямого порядку (прикметник + іменник), напр.: *сáхарний бур'ák, перцовідний помидóр, зубáста кукуру́за, молóчна кукуру́за*. У таких словосполученнях мотивацію назви передає семантика означень, напр.: *сín'ий пом'ідóр, не"бéсне"н'киї гарбу́з^c*.

Отже, мотивація назв залишається однією з важливих теоретичних проблем мовознавства.

Література:

1. Дзендзелівський Й.О. Назви сільськогосподарських культур у говорах Закарпаття / Й.О. Дзендзелівський // *Studia slavica*. – Budapest, 1960. – Т. VI. – Fasc. 1-4. – S. 113-143.
2. Дзендзелівський Й.О. Традиційна сільськогосподарська лексика говірки села Залісся Кобринського району на Берестейщині / Й.О. Дзендзелівський // *Літвјежа (поліська) штудіјно-прахтыцька конфырээнция: Тэзы проказэј*. – Пынськ, 1990. – С. 78-80.
3. Никончук М.В. Сільськогосподарська лексика правобережного Полісся / М.В. Никончук. – К.: Наук. думка, 1985. – 312 с.
4. Сабадош І.В. Формування української ботанічної номенклатури / І.В. Сабадош. – Ужгород, 1996. – 190 с.